

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Pedagogická podpora žáků-cizinců ve středních školách

Zpráva ze šetření

Praha 2019

OBSAH

I. ÚVOD	3
II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	3
III. PRŮBĚH A VÝSLEDKY MONITORINGU	5
III. 1 Průběh monitoringu	5
III. 2 Souhrnné výsledky za celou ČR	6
III. 3 Souhrnné výsledky za kraje	7
III.4 Formy pedagogické podpory.....	9
a) Přiznaná podpůrná opatření	9
b) Nenárokové formy podpory poskytované školou.....	10
III. 5 Podpora škol při vzdělávání žáků-cizinců	11
IV. SHRNU TÍ	14
V. PŘÍLOHY	17

Připraveno v rámci projektu Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem – implementace akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora – APIV A

Národní ústav pro vzdělávání – 2019

I. ÚVOD

Monitoring pedagogické realizace podpůrných opatření pro žáky-cizince a žáky s odlišným mateřským jazykem (OMJ) je součástí aktivity KA04 Výuka češtiny jako druhého jazyka pro žáky-cizince v projektu Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem – implementace akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora – APIV A.

Aktivita KA 04 je zaměřena na podporu pedagogických pracovníků při začleňování žáků – cizinců a žáků s odlišným mateřským jazykem do společného vzdělávání prostřednictvím osvojování si českého jazyka jako druhého jazyka, prostředku interkulturního učení a nástroje pro osvojení vzdělávacích obsahů.

Součástí této aktivity je sledování využívání podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami podle §16 školského zákona ve vzdělávání žáků-cizinců a bezplatné přípravy pro začlenění žáků-cizinců do vzdělávání podle §20 školského zákona.

Předkládaná zpráva uvádí výsledky šetření uskutečněného v roce 2018 na středních školách. Šetření bylo zaměřeno na popis současné situace vzdělávání žáků-cizinců ve středních školách z hlediska počtu žáků s nedostatečnou znalostí češtiny vzdělávajících se ve školách, rozsahu využívání podpůrných opatření ve školách, způsobů a metod práce, které školy nejčastěji využívají, zjištění potřeb škol, které se žáky-cizinci pracují, a následné navržené řešení. Šetření se uskutečnilo na vybraném vzorku středních škol.

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

II. 1 Žáci-cizinci a žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách

Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) se ve školním roce 2017/2018 vzdělávalo v mateřských, základních a středních školách celkem 41 656 dětí a žáků-cizinců. Ve srovnání s předcházejícími lety dochází k postupnému nárůstu počtu dětí a žáků-cizinců ve školách, zejména v mateřských a základních.

V mateřských školách se počet dětí-cizinců zvýšil od školního roku 2006/2007 o více než sedm tisíc (z 2811 na 10 469), tedy trojnásobně. Jedná se o 2,9 procenta z celkového počtu dětí v MŠ.

Na základních školách se počet žáků s cizím státním příslušenstvím zvedl za deset let o více než 9 tisíc z (12 504 na 21 992). Jedná se o 2,4 procenta z celkového počtu žáků ZŠ.

Na středních školách došlo k nejmenšímu nárůstu od roku 2007/2008, kdy počet žáků-cizinců dosahoval 6314. Ve školním roce 2017/18 evidoval ČSÚ 9195 žáků-cizinců. Jedná se však o 2,18 procent z celkového počtu 424 805 žáků na SŠ. Nejmenší nárůst žáků-cizinců na SŠ je mimo jiné způsoben tím, že v patnácti letech mohou žáci, kteří se v ČR narodili, ale získali po rodičích jiné státní občanství, zažádat o udělení českého státního občanství.

Z hlediska národnostního složení bylo v roce 2017/2018 v mateřských školách nejvíce dětí – cizinců již tradičně z Vietnamu, následovala Ukrajina, Slovensko a ostatních státy EU, dále

Rusko a Mongolsko. Situace je obdobná i na základních školách. Nejvíce žáků-cizinců v ZŠ je z Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu, dále následují ostatní státy EU a Moldavská republika. Na středních školách je mezi žáky cizinci největší počet občanů z Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Ruska a ostatních zemí EU. Největší nárůst zaznamenal za posledních deset let v mateřských školách počet dětí z Moldavské republiky, Mongolska a Ukrajiny, na základních školách z ostatních zemí EU, Moldavské republiky a Ukrajiny a na středních školách z Ukrajiny, Slovenska a Ruska.

Celkový počet dětí s odlišným mateřským jazykem a nedostatečnou znalostí češtiny v českých školách není znám, neboť tato kategorie dětí a žáků se statisticky neeviduje. Za žáka s OMJ se považuje i český státní občan, který doma s rodiči hovoří jiným než českým jazykem, nebo dlouhodobě žil v zahraničí. Dlouhodobě po evidenci žáků s OMJ volá například nezisková organizace META zabývající se integrací cizinců a výukou češtiny jako druhého jazyka. Vnést jasno do situace se pokusila Tematická zpráva České školní inspekce (ČŠI) – Vzdělávání dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem z roku 2015. Z elektronického zjišťování ČŠI jasně vyplynulo, že počet dětí a žáků-cizinců s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka značně překračuje počet žáků-cizinců uváděných většinou zdroji.

II. 2 Právní úprava vzdělávání cizinců a osob pobývajících dlouhodobě v zahraničí

Vzdělávání dětí a žáků-cizinců v mateřských, základních, středních, popř. vyšších odborných školách je poskytováno na základě § 20 školského zákona¹ popřípadě §16 školského zákona.

Děti a žáci-cizinci bez znalosti češtiny jako vyučovacího jazyka mají podle §20 školského zákona přístup ke vzdělání a školským službám stejný jako občané ČR. Žákům, kteří plní povinnou školní docházku, je poskytována i bezplatná příprava k začlenění do vzdělání na základních školách zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků. Tato příprava se již neposkytuje žákům středních škol.

Přijímací řízení na střední školy upravuje § 20 a § 60 b, odst. 5 školského zákona a prováděcí vyhláška k přijímacímu řízení ve středním vzdělávání č.353/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Uzpůsobení podmínek konání maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury ve společné části maturitní zkoušky se pro žáky s odlišným mateřským jazykem řídí § 20, odst. 4 školského zákona; úprava se však týká pouze vybrané kategorie žáků.

Dětem a žákům-cizincům může být poskytnuta podpora také podle § 16 školského zákona, který vymezuje podmínky poskytování podpory žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, a vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

¹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

II. 2.1 Podpůrná opatření

Klíčovým zákonem, který se zabývá podpůrnými opatřeními pro děti a žáky s odlišným mateřským jazykem, je novelizovaný školský zákon č. 82/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání spolu, s vyhláškou č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Zákon zavádí systém pěti stupňů podpůrných opatření, které jsou specifikovány v příloze č. 1 vyhlášky. Na žáky - cizince s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka a žáky z odlišného sociokulturního prostředí se vztahují první tři stupně podpůrných opatření.

První stupeň podpory nastavuje škola bez doporučení školského poradenského zařízení a normované finanční náročnosti. Jedná se většinou o úpravu vyučovacích metod a forem výuky a hodnocení adekvátně potřebě žáka, tj. v tomto případě adekvátně znalosti češtiny a schopnosti žáka využívat ji pro úspěšné zvládnutí vzdělávání v daném typu školy a oboru vzdělání.

Druhý a třetí stupeň podpůrných opatření jsou poskytovány žákům na základě doporučení školského poradenského zařízení a s informovaným souhlasem zletilého žáka nebo jeho zákonného zástupce.

Podpora 2. a 3. stupně žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka se může promítnout do organizace a metod výuky, způsobu hodnocení žáka, úpravu obsahu vzdělávání, používání speciálních učebnic a případně využití IVP. Tito žáci mají také nárok na navýšení počtu vyučovacích hodin češtiny – v základním a středním vzdělávání až o 3 hodiny týdně, nejvýše však 120 hodin ročně u opatření 2. stupně a nejvýše 200 hodin ročně ve 3. stupni.

Žákovi mohou být podle jeho potřeb poskytnuty i jiné formy podpůrných opatření jak stanovuje příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb., včetně úprav podmínek pro přijímací řízení nebo pro závěrečné a maturitní zkoušky.

III. PRŮBĚH A VÝSLEDKY MONITORINGU

III. 1 Průběh monitoringu

Monitoring navazoval na šetření (pretestaci) provedené v roce 2017, jehož cílem bylo upřesnění základních oblastí a mechanismů řešení tohoto úkolu. Šetření prokázalo, že zvolený postup a baterie otázek mířily na problematické oblasti a při ověření na větším vzorku škol mohou přinést validní obraz vzdělávání žáků-cizinců v ČR. Největší problémy s informovaností o problematice výuky češtiny jako druhého jazyka a uplatňování podpůrných opatření se při pretestaci ukázaly na středních školách. V průběhu ledna 2018 tedy došlo k finalizaci monitorovacího nástroje se zaměřením na střední školy a následnému monitoringu.

Samotný monitoring probíhal v období únor 2018 – prosinec 2018 na vzorku 186 škol ve všech 14 krajích České republiky. Při výběru škol byla využita statistika poskytnutá Ministerstvem školství a mládeže České republiky. Přednostně byly v jednotlivých krajích do vzorku zahrnuty školy, které vzdělávají větší počet žáků-cizinců. Vzorek byl sestaven tak, aby zahrnoval všechny

typy středních škol od gymnázií přes střední odborné školy až po střední odborná učiliště, školy veřejné i soukromé. Šetření bylo prováděno formou osobního řízeného rozhovoru, který trval 40 – 50 minut. Mezi respondenty patřili zástupci škol, kteří se problematice žáků-cizinců ve školách věnují - zejména ředitelé škol, jejich zástupci a výchovní poradci, v některých případech koordinátoři integrace cizinců, případně školní psychologové. Rozhovory vedli proškolení spolupracovníci NÚV.

Baterie otázek se soustřeďovala na následující okruhy: Počty žáků-cizinců a žáků s odlišným mateřským jazykem vzdělávajících se ve škole, počty žáků s nedostatečnou znalostí češtiny, počty žáků s 1. stupněm podpůrných opatření, počty žáků s přiznaným 2. a 3. stupněm podpůrných opatření a doporučené formy podpory, způsoby a metody výuky žáků s nedostatečnou znalostí češtiny a jiné formy podpory realizované školou, informovanost škol o problematice vzdělávání žáků-cizinců a požadavky škol na metodickou a jinou podporu.

III. 2 Souhrnné výsledky za celou ČR

Šetření proběhlo celkem na 186 středních školách po celé České republice, kde se vzdělává celkem 88 408 žáků, z toho 2015 žáků-cizinců – tedy žáků s jiným občanstvím než českým a 1510 žáků s odlišným mateřským jazykem (Počet žáků s odlišným mateřským jazykem lze považovat spíše za orientační, neboť školy nemají povinnost tento údaj evidovat, často jim není jasná definice pojmu a vycházejí z hrubého odhadu. Za žáka s odlišným mateřským jazykem – OMJ se považuje i český státní občan, který doma s rodiči hovoří jiným jazykem, nebo dlouhodobě žil v zahraničí).

Z celkového počtu žáků-cizinců ukončilo povinnou školní docházku v české základní škole 1 481 žáků (73,5 %). Podle informací ze škol je z celkového počtu žáků-cizinců a žáků s OMJ 476 žáků s nedostatečnou znalostí češtiny, která je znevýhodňuje ve školní práci; tj. celkem 13,5 %, průměrně na školu 2,6 žáků. Zároveň je třeba vzít v úvahu skutečnost, že samo absolvování povinné školní docházky v ČR ještě neznamená, že žák ovládá český jazyk na úrovni umožňující mu přístup na střední školu a bezproblémové zvládnutí učiva i následné uplatnění na trhu práce nebo v dalším vzdělávání. Respondenti upozorňovali na to, že žák, pokud absolvoval pouze poslední ročníky v ZŠ, nemá předpoklady pro úspěšné zvládnutí jednotných přijímacích zkoušek nejen z českého jazyka, ale i z matematiky. Podobně respondenti ze SOU uváděli, že žák-cizinec, který sice ukončil ZŠ v České republice, ale s prospěchem z českého jazyka dobrý nebo dostatečný, nedosahuje komunikativní úrovně potřebné ani pro zvládnutí učiva v oborech vzdělání s výučním listem.

Obecně lépe hodnotili studijní předpoklady a úspěšnost ve vzdělávání žáků-cizinců zástupci gymnázií. Svě žáky charakterizovali jako bezproblémové, s dobrou znalostí češtiny a vysokou motivací ke studiu i s podnětným rodinným prostředím. V odborném vzdělávání, kde je dobrá znalost češtiny důležitá i pro osvojení odborných profesních dovedností a znalostí, se větší problémy projevují v oborech vzdělání s výučním listem; nedostatečná znalost češtiny je i důvodem pro ukončení vzdělávání (zejména pokud žák pochází z málo podnětného rodinného nebo sociálního prostředí).

Pedagogické podpory formou podpůrných opatření se dostává více než polovině žáků (251 ze 476, tj. 53 %) s nedostatečnou znalostí češtiny. Školy poskytují 153 (32,1 %) z nich podporu formou Plánu pedagogické podpory (PLPP), 98 žákům (20,5 %) bylo přiznáno finančně nárokové podpůrné opatření 2. a 3. stupně. Vzhledem k celkovému počtu žáků-cizinců činí podíl žáků s podpůrnými opatřeními 1. – 3. stupně 23,6 % (žáků-cizinců +OMJ 13,5 %). Vyššímu využívání podpůrných opatření 2. a 3. stupně někdy brání nesouhlas zákonných zástupců žáka, kteří vzhledem ke svému kulturnímu zázemí nepovažují diagnostikování žáka školským poradenským zařízením za přijatelné, někdy také neznalost škol nebo ŠPZ jak postupovat ve vztahu k těmto žákům.

Na 186 školách působí celkem 204 pedagogů (1,1 na školu), kteří jsou seznámeni konceptem výuky češtiny jako druhého jazyka.

Šetření proběhlo na 186 školách		Průměr na školu
Žáků na šetřených školách	88 408	475
Z toho		
Žáci - cizinci	2 015	10,8
Žáci - OMJ	1 510	8,1
Žáci, kteří ukončili ZŠ v ČR z cizinců	1 481	8,0
Podíl z žáků cizinců		73,5 %
Žáci s nedostatečnou znalostí ČJ	476	2,6
Podíl z žáků cizinců + OMJ		13,5 %
Učitelé ČDJ	204	1,1
Podpůrná opatření 1. st. (PLPP)	153	0,8
Podpůrná opatření 2. a 3. stupně	98	0,5

III. 3 Souhrnné výsledky za kraje

Největší počet žáků-cizinců a žáků s OMJ byl při monitoringu zjištěn v Praze – celkem 1253, v průměru 26,7 žáků-cizinců a 27,8 OMJ na školu. To koresponduje s údaji Českého statistického úřadu za školní rok 2017/2018. Je zde také vykazován největší počet žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka – 193 (15,4 %). Mezi kraje s nejpočetnějším zastoupením žáků-cizinců patří dle podílu žáků na jednu školu kraj plzeňský (17,9), karlovarský (13,2), ústecký (11,9), liberecký (11,0), jihomoravský (10,5) a Kraj Vysočina (10,0). Nejnižší podíl žáků-cizinců a s OMJ na školu vykazují kraje olomoucký (2,5), zlínský (3,7) a moravskoslezský (4,0).

Podíl žáků-cizinců, kteří ukončili povinnou školní docházku v ZŠ, činí dle získaných informací 30,0 % - 93,2 %. Podíl 60 – 70 % vykazují čtyři kraje, šest krajů vykazuje podíl vyšší než 80 %. Méně než 60 % vykazují čtyři kraje.

Podíl žáků-cizinců a s OMJ s nedostatečnou znalostí češtiny je v rozpětí od 4,7 % v Libereckém kraji do 29,7 % v kraji Vysočina.

Pokud se týká učitelů seznámených s koncepcí a didaktikou výuky češtiny jako druhého nebo cizího jazyka je z celkového počtu 204 učitelů nejvíce učitelů v Praze (58), Moravskoslezském kraji (38), Jihočeském kraji (24) a v krajích karlovarském a ústeckém (každý 22). Podíl připravených učitelů činí podle krajů 0 – 58 celkem a 0 – 2,5 učitelů na školu.

Kraj	Praha	Středočeský kraj	Jihočeský kraj	Plzeňský kraj	Karlovarský kraj	Ústecký kraj	Liberecký kraj	Pardubický kraj	Královéhradecký kraj	Vysočina	Jihomoravský kraj	Olomoucký	Zlínský kraj	Moravskoslezský kraj
Počet šetřených škol	23	10	26	12	16	18	4	8	8	9	10	6	11	25
Žáci - cizinci	613	91	154	215	211	215	44	70	50	90	105	15	41	101
Žáci - cizinci na školu	26,7	9,1	5,9	17,9	13,2	11,9	11,0	8,8	6,3	10,0	10,5	2,5	3,7	4,0
Žáci - OMJ	640	63	58	161	150	72	42	61	0	68	95	9	40	51
z nich na školu	27,8	6,3	2,2	13,4	9,4	4,0	10,5	7,6	0,0	7,6	9,5	1,5	3,6	2,0
Žáci, kteří ukončili ZŠ v ČR z cizinců	509	74	142	149	140	186	41	21	19	36	56	9	36	63
z nich na školu	22,1	7,4	5,5	12,4	8,8	10,3	10,3	2,6	2,4	4,0	5,6	1,5	3,3	2,5
Podíl z žáků cizinců	83,0%	81,3%	92,2%	69,3%	66,4%	86,5%	93,2%	30,0%	38,0%	40,0%	53,3%	60,0%	87,8%	62,4%
Žáci s nedostatečnou znalostí ČJ	193	12	25	72	27	34	4	22	4	47	15	2	5	14
z nich na školu	8,4	1,2	1,0	6,0	1,7	1,9	1,0	2,8	0,5	5,2	1,5	0,3	0,5	0,6
Podíl z žáků - cizinců + OMJ	15,4%	7,8%	11,8%	19,1%	7,5%	11,8%	4,7%	16,8%	8,0%	29,7%	7,5%	8,3%	6,2%	9,2%
Učitelé ČDJ	58	0	24	1	22	22	0	2	11	12	12	0	7	33
z nich na školu	2,5	0,0	0,9	0,1	1,4	1,2	0,0	0,3	1,4	1,3	1,2	0,0	0,6	1,3

Údaje o počtech žáků-cizinců/OMJ a s ukončenou ZŠ jsou uváděny dle zahajovacího výkazu k 30. 9. 2017

Pokud se týká poskytování podpůrných opatření podle §16 školského zákona a vyhlášky č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nejčastěji využívají tuto možnost školy v Praze, v Karlovarském a Plzeňském kraji. V některých krajích školy tato podpůrná opatření nevyužívají a vzdělávací problémy žáků-cizinců řeší jiným způsobem.

Kraj	Praha	Středočeský kraj	Jihočeský kraj	Plzeňský kraj	Karlovarský kraj	Ústecký kraj	Liberecký kraj	Pardubický kraj	Královéhradecký kraj	Vysočina	Jihomoravský kraj	Olomoucký	Zlínský kraj	Moravskoslezský kraj
Podpůrná opatření 1. st. (PLPP)	58	2	1	71	1	4	0	11	0	2	3	0	0	0
z nich na školu	2,5	0,2	0,0	5,9	0,1	0,2	0,0	1,4	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0
Podpůrná opatření 2. a 3. stupně	53	5	0	8	12	6	1	3	0	3	3	0	1	3
z nich na školu	2,3	0,5	0,0	0,7	0,8	0,3	0,3	0,4	0,0	0,3	0,3	0,0	0,1	0,1

III. 4 Formy pedagogické podpory

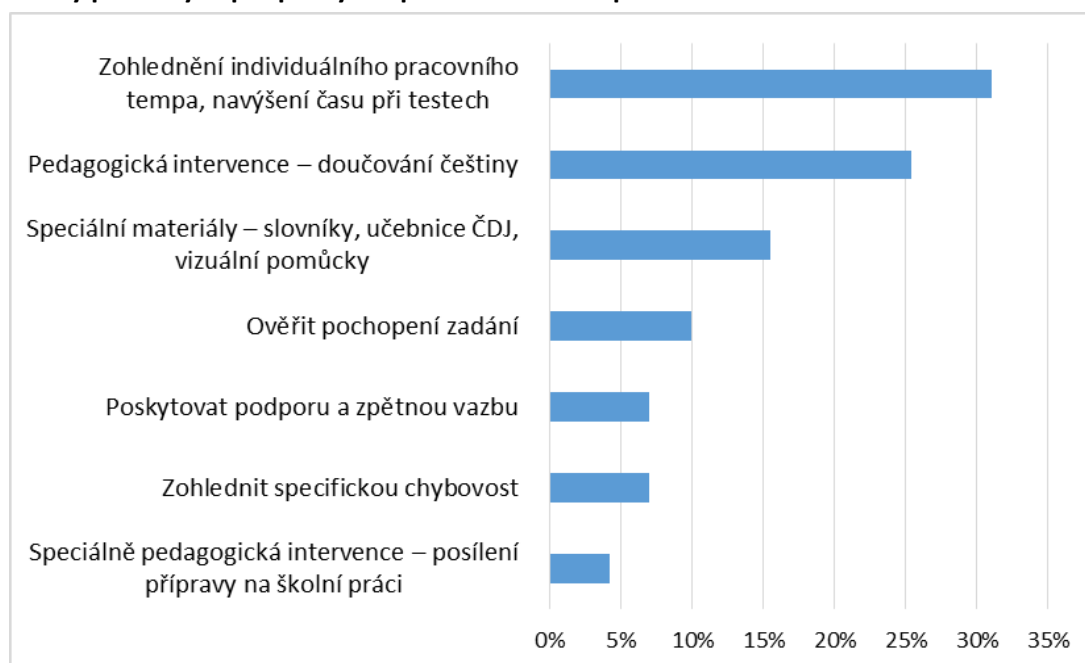
a) Přiznaná podpůrná opatření

Jak již bylo uvedeno, pedagogické podpory formou podpůrných opatření se dostávalo více než polovině žáků (251 ze 476) s nedostatečnou znalostí češtiny, z toho 32,1 % žákům bylo poskytnuto podpůrné opatření 1. stupně (PLPP) a 20,5 % žákům podpůrné opatření 2. nebo 3. stupně.

Pomocí finančně nárokových podpůrných opatření školy nejčastěji získávají peníze na pedagogickou intervenci (doučování češtiny) a speciální výukové materiály, zejména slovníky, učebnice češtiny pro cizince, vizuální pomůcky.

Z dalších druhů jsou ŠPZ nejvíce doporučovány individuální vyučovací metody, pomalejší pracovní tempo, zohlednění chybovosti v českém jazyce vzhledem k odlišnostem jazykových systémů.

Druhy přiznaných podpůrných opatření 2. a 3. stupně

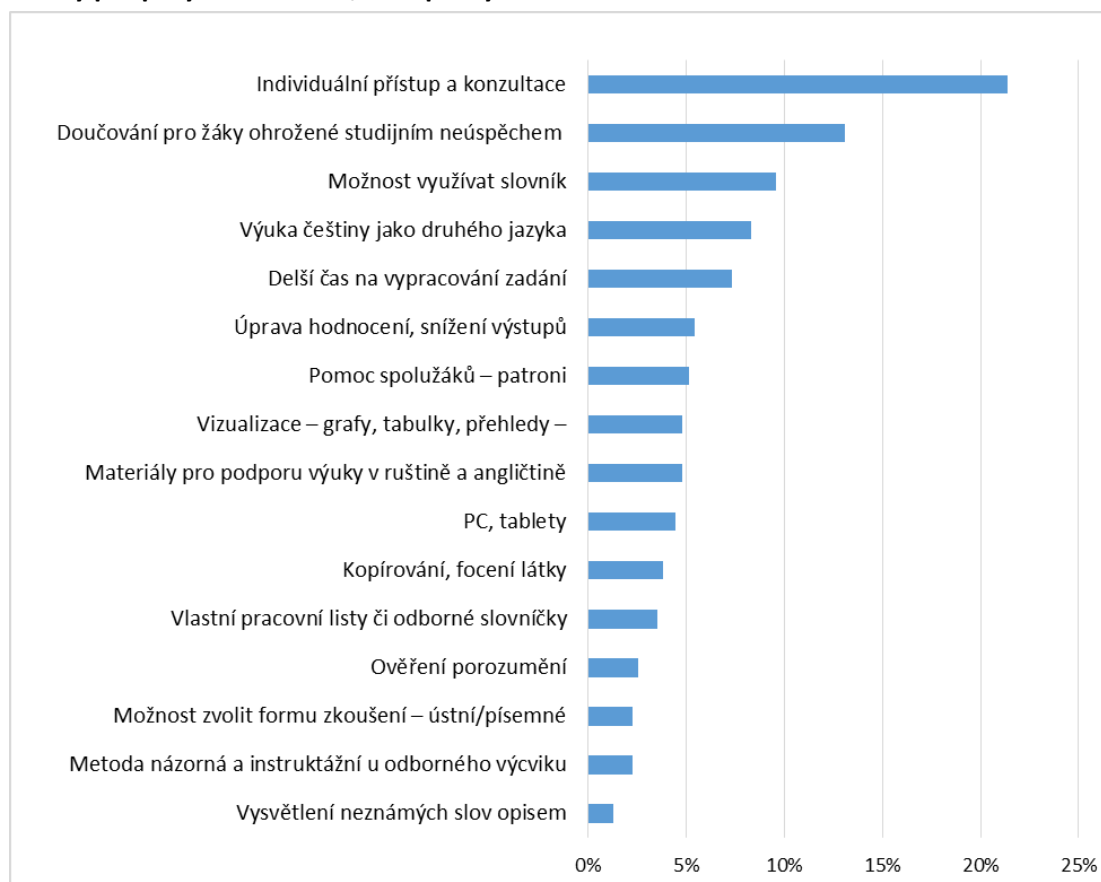
Přiznaná podpůrná opatření	Počet	Podíl
Zohlednění individuálního pracovního tempa, navýšení času při testech	22	31,0 %
Pedagogická intervence – doučování češtiny	18	25,4 %
Speciální materiály – slovníky, učebnice ČDJ, vizuální pomůcky	11	15,5 %
Ověřit pochopení zadání	7	9,9 %
Zohlednit specifickou chybovost	5	7,0 %
Poskytovat podporu a zpětnou vazbu	5	7,0 %
Speciálně pedagogická intervence – posílení přípravy na školní práci	3	4,2 %
CELKEM - počet žáků - cizinců	71	100,0 %

Spíše výjimečně jsou využívána podpůrná opatření při **závěrečných nebo maturitních zkouškách**; jedná se zpravidla o prodloužení doby na zkoušku a povolení používání slovníku. Zároveň školy doporučují zohlednit u zkoušky z českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky (popřípadě i u jednotné přijímací zkoušky na SŠ) specifika žáků-cizinců, např. uvedením do záznamového archu, že se jedná o žáka - cizince nebo s OMJ, zohlednit specifickou chybovost a hodnotit obsah a smysl sdělení nikoli jazykové nuance, vytvořit metodické pokyny pro hodnotitele k hodnocení testu a písemné práce žáků-cizinců/OMJ. V případě závěrečných zkoušek v oborech vzdělání s výučním listem je prodloužení doby pro vypracování písemné zkoušky dostačující, protože zkouška se hodnotí z hlediska věcné (odborné) a terminologické správnosti.

b) Nenárokové formy podpory poskytované školou

Škála forem podpory žáků s nedostatečnou znalostí češtiny je široká. Větší podporu poskytují žákům školy odborné než gymnázia. Jedním z nejčastěji využívaných podpůrných opatření, které školy (zejména odborné) využívají bez doporučení školského poradenského zařízení, je kromě PLPP doučování češtiny. Školy získávají peníze pomocí takzvaných „šablon“, které jsou primárně určené pro žáky ohrožené studijním neúspěchem. Důvodem je zejména jednoduchá související administrativa.

Formy podpory žáků-cizinců/OMJ poskytované školami

Dále školy často využívají pomoci spolužáků, takzvaných patronů, kteří pocházejí ze stejného jazykového prostředí a v počátku mohou pomoci s adaptací na školu a tlumočením.

Učitelé poskytují žákům podle potřeby konzultace nebo doučování a uplatňují individuální přístup, připravují vlastní výukové materiály nebo slovníčky pro různé vyučovací předměty. Z vyučovacích metod učitelé, zejména odborných předmětů a odborného výcviku, používají ve výuce více názornost a demonstraci, textové a grafické materiály, slovníky, při ověřování osvojeného učiva a hodnocení žáků využívají testy a slovní ověřování a akceptují některé jazykové nedostatky v projevu žáků.

Jako přínos hodnotí respondenti také pomoc spolužáků nebo schopnost učitelů využívat vlastní znalost cizího jazyka (ruštiny, angličtiny, slovenštiny). Některé školy uváděly jako přínosné spolupráci se žáky-cizinci, kteří vykonávají ve škole jednoletý studijní pobyt v rámci mezinárodních aktivit pro mládež a prošli jazykovou přípravou.

Jiná podpora žákům s nedostatečnou znalostí češtiny v rámci školy	Počet	Podíl
Individuální přístup a konzultace	67	21,4 %
Doučování pro žáky ohrožené studijním neúspěchem	41	13,1 %
Možnost využívat slovník	30	9,6 %
Výuka češtiny jako druhého jazyka	26	8,3 %
Delší čas na vypracování zadání	23	7,3 %
Úprava hodnocení, snížení výstupů	17	5,4 %
Pomoc spolužáků – patroni	16	5,1 %
Materiály pro podporu výuky v ruštině a angličtině	15	4,8 %
Vizualizace – grafy, tabulky, přehledy –	15	4,8 %
PC, tablety	14	4,5 %
Kopírování, focení látky	12	3,8 %
Vlastní pracovní listy či odborné slovníčky	11	3,5 %
Ověření porozumění	8	2,6 %
Metoda názorná a instruktážní u odborného výcviku	7	2,2 %
Možnost zvolit formu zkoušení – ústní/písemné	7	2,2 %
Vysvětlení neznámých slov opisem	4	1,3 %
CELKEM - jiné formy podpory	313	100,0 %

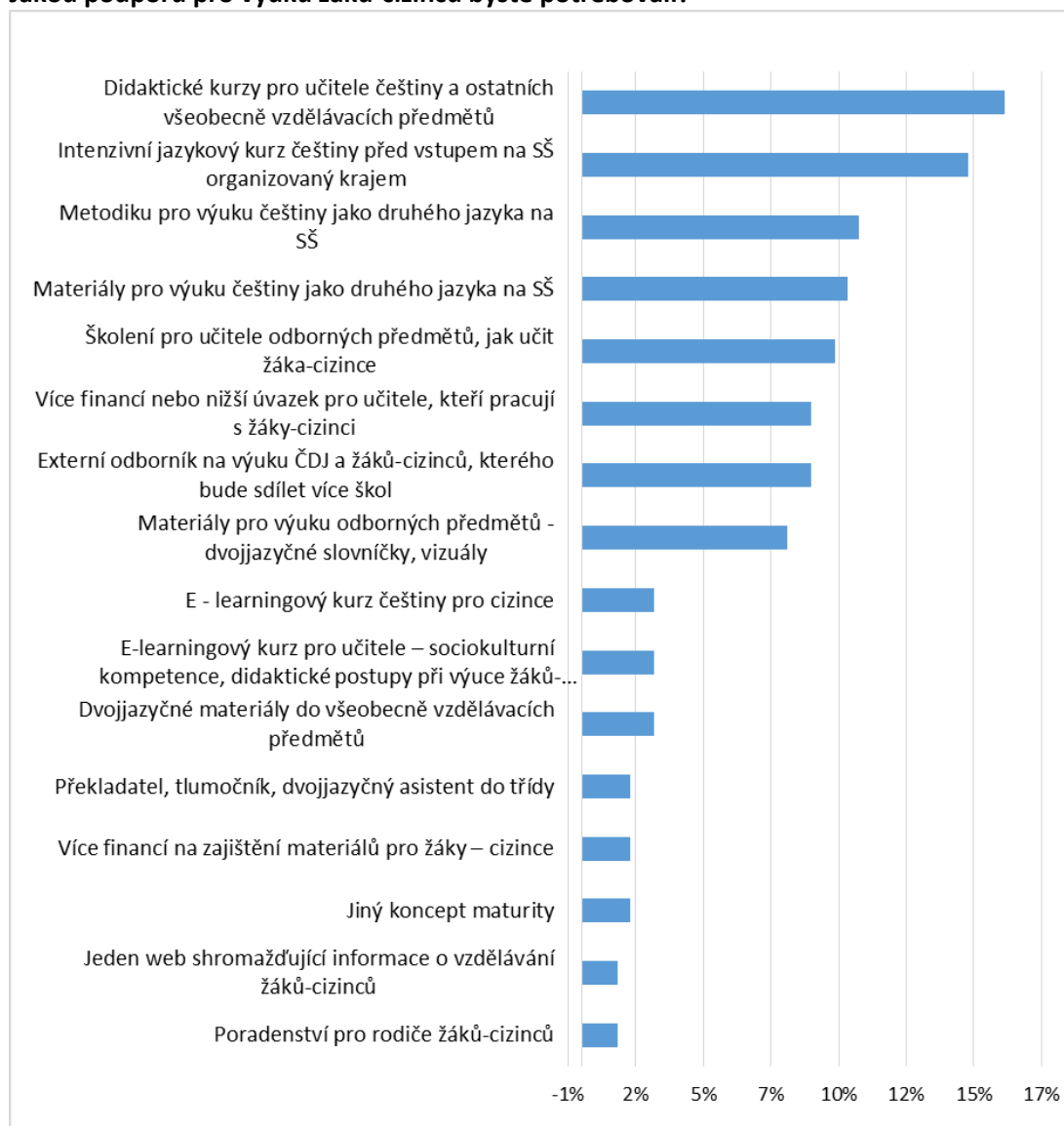
III. 5 Podpora škol při vzdělávání žáků-cizinců

Za velmi důležité školy považují, aby žáci středních škol, kteří neukončili povinnou školní docházku v ČR, nebo jejichž znalost češtiny při přijímacích zkouškách je nedostačující, museli absolvovat před nástupem na střední školu **intenzivní jazykový kurz** – ideálně v období letních prázdnin (14,3 %). Jsou si vědomy toho, že nedostačující znalost češtiny je významným faktorem předčasného odchodu ze vzdělávání. Školy poukazují na to, že nemají dostatečné personální ani finanční kapacity, a proto navrhuje, aby tento kurz organizoval kraj. Tento požadavek vznášely především odborné školy, zatímco na gymnáziích uváděly, že jejich žáci

přicházejí zpravidla dostatečně jazykově připravení, neboť kurz češtiny absolvují v případě potřeby zpravidla samostatně předem.

Dále by školy potřebovaly **metodickou podporu a materiály nejen pro výuku češtiny jako druhého jazyka, ale také pro výuku dalších, všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů.**

Jakou podporu pro výuku žáků-cizinců byste potřebovali?

Pokud se týká pedagogické připravenosti učitelů středních škol, je podle výsledků šetření nedostačující. Samy školy uváděly jako potřebné kurzy (prezenční i elektronické) výuky češtiny jako druhého jazyka (15,6 %) i kurzy pro učitele dalších vyučovacích předmětů včetně předmětů praktického vyučování (9,4 %) zaměřené na didaktiku a sociokulturní kompetence ve vzdělávání žáků-cizinců.

Z dalších podnětů se jedná o možnost využívat služeb externích odborníků na vzdělávání žáků-cizinců i výuku češtiny jako cizího nebo druhého jazyka, překladatelů a tlumočnicků nebo speciálně připraveného asistenta pedagoga schopného komunikovat cizím jazykem.

Výuku žáků-cizinců považují za materiálně i časově náročnou, a proto doporučují poskytnout školám **finanční prostředky** na nákup speciálních učebních materiálů a pomůcek a finančně, nebo snížením úvazku, ohodnotit práci učitelů s těmito žáky (8,5 %).

V menší míře se objevily **podněty pro uzpůsobení** podmínek zkoušky z českého jazyka a literatury ve společné části **maturitní zkoušky**, zejména v testu a písemné práci a jejich hodnocení.

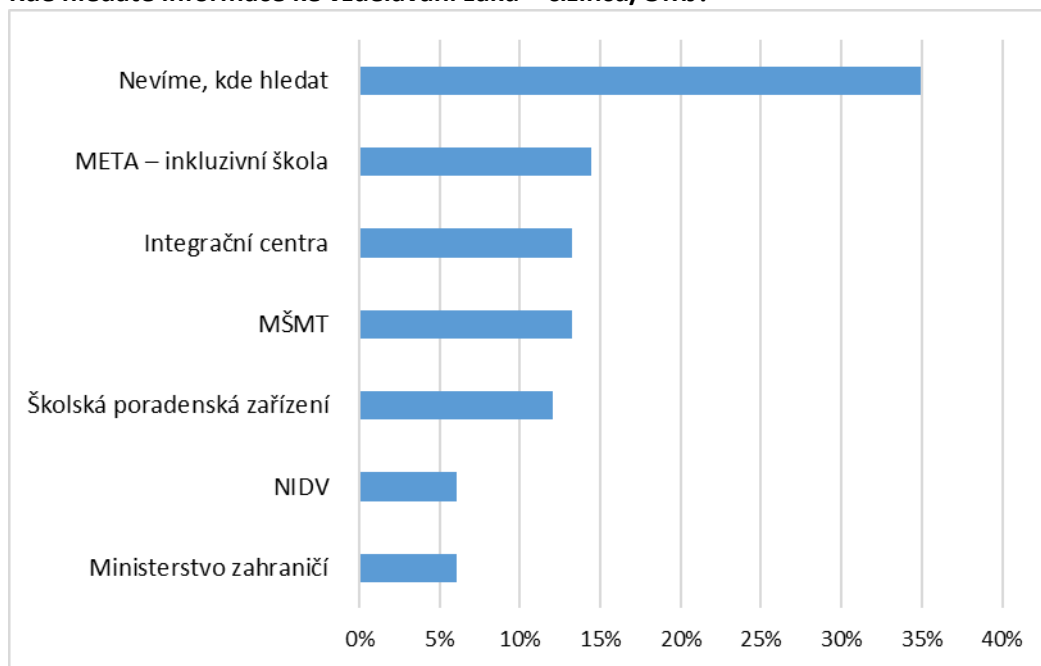
Potřebná podpora pro výuku žáků - cizinců	Počet	Podíl
Didaktické kurzy pro učitele češtiny a jiných všeobecně vzdělávacích předmětů	35	15,6 %
Intenzivní jazykový kurz češtiny pro žáky před vstupem na SŠ organizovaný krajem	32	14,3 %
Metodiku pro výuku češtiny jako druhého jazyka na SŠ	23	10,3 %
Materiály pro výuku češtiny jako druhého jazyka na SŠ	22	9,8 %
Školení pro učitele odborných předmětů, jak učit žáka-cizince	21	9,4 %
Externí odborník na výuku ČDJ a žáků-cizinců, kterého bude sdílet více škol	19	8,5 %
Více financí nebo nižší úvazek pro učitele, kteří pracují s žáky-cizinci	19	8,5 %
Materiály pro výuku odborných předmětů - dvojjazyčné slovníčky, vizuály	17	7,6 %
Dvojjazyčné materiály pro výuku všeobecně vzdělávacích předmětů	6	2,7 %
E-learningový kurz pro učitele – sociokulturní kompetence, didaktické postupy	6	2,7 %
E - learningový kurz češtiny pro cizince	6	2,7 %
Jiný koncept maturity	4	1,8 %
Více financí na zajištění materiálů pro žáky – cizince	4	1,8 %
Překladatel, tlumočník, dvojjazyčný asistent do třídy	4	1,8 %
Poradenství pro rodiče žáků-cizinců	3	1,3 %
Jeden web shromažďující informace o vzdělávání žáků-cizinců	3	1,3 %
CELKEM - četnost požadavků na různé formy podpory výuky cizinců	224	100,0 %

Šetření také ukázalo **nedostatečnou celkovou informovanost středních škol** o problematice vzdělávání žáků-cizinců, informačních zdrojích a o možnostech, kde lze najít metodickou a jinou podporu pro výuku žáků – cizinců.

Ze zdrojů informací je nejčastěji využíván portál www.inkluzivniskola.cz. neziskové organizace META, o. p. s. Dále školy hledají informace u krajských center na podporu integrace cizinců nebo ve zdrojích MŠMT, NÚV, ŠPZ a jiných organizací k inkluzivnímu vzdělávání.

Velmi malá informovanost je na středních školách o možnostech, které nabízí krajská centra podpory vzdělávání žáků-cizinců NIDV.

Kde hledáte informace ke vzdělávání žáků – cizinců/OMJ?

Zdroje informací k výuce žáků - cizinců/OMJ	Počet	Podíl
Nevíme, kde hledat	29	34,9 %
META – inkluzivní škola	12	14,5 %
MŠMT	11	13,3 %
Integrační centra	11	13,3 %
Školská poradenská zařízení	10	12,0 %
Ministerstvo zahraničí	5	6,0 %
NIDV	5	6,0 %
Celkem - počet odpovědí	83	100,0 %

IV. SHRnutí

Šetření zaměřené na poskytování pedagogické podpory ve vzdělávání žáků - cizincům a žáků s odlišným mateřským jazykem ve středních školách se uskutečnilo na vzorku 186 škol z celé ČR včetně hl. m. Prahy, ve kterých se v roce 2017/2018 vzdělávalo celkem 88 408 žáků, z toho 2015 žáků – cizinců a 1510 žáků s OMJ. Z celkového počtu žáků- cizinců 1 481 žáků (73,5 %) ukončilo povinnou školní docházku v české základní škole. Pedagogické podpory formou podpůrných opatření podle §16 školského zákona se dostávalo více než polovině žáků (tj. 251 ze 476) s nedostatečnou znalostí češtiny, z toho 98 žákům (tj. 20,5 %) bylo přiznáno finančně nárokové podpůrné opatření 2. a 3. stupně.

Monitoring prokázal značné rozdíly v situaci žáků - cizinců a žáků s OMJ na jednotlivých typech středních škol. Respondenti z gymnázií většinou uváděli, že problematiku žáků-cizinců/OMJ neřeší a nemají ve větší míře potřebu metodické a informační podpory. Žáci až na výjimky musí

absolvovat náročné přijímací řízení, které prověří úroveň znalosti češtiny. Čeština žáků-cizinců/OMJ na gymnáziích je na velmi vysoké úrovni, žáci jsou většinou dobře motivovaní, řada z nich absolvovala soukromě kurz češtiny pro cizince a funguje dobrá spolupráce mezi rodinou a školou. Drobné vzdělávací problémy a potřeby žáků řeší školy většinou pomocí individuálních konzultací. V ojedinělých případech jsou žákům s odlišným mateřským jazykem přiznány školským poradenským zařízením podpory ve formě prodloužení času a využití slovníku při zkoušce z českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky.

Učitelé ze středních odborných škol a učilišť častěji řeší problémy vyplývající z nedostatečné úrovně vstupních znalostí češtiny u žáků. Žáci sice často přichází z českých základních škol, kde ukončili povinnou školní docházku, avšak jejich znalosti češtiny jsou velmi nedostatečné. Zejména žáci oborů vzdělání s výučním listem mají problémy s porozumění učivu jak všeobecně vzdělávacích, tak odborných předmětů včetně odborného výcviku, kde správné pochopení pokynů učitele a pravidel chování je důležité i z hlediska bezpečnosti práce. Mnohdy neúspěšnost žáků souvisí s jejich nízkou motivací, rodinným a sociálním zázemím (vyskytují se i případy, kdy žák musí pomáhat při sociálním zabezpečení rodiny), problémy při komunikaci školy se zákonnými zástupci žáka, což v konečném důsledku vede k odchodu žáka ze vzdělávání. V oborech vzdělání ukončených maturitní zkouškou je sice situace lepší, avšak někteří žáci z důvodů nedostatečné znalosti češtiny ze školy předčasně odcházejí, nebo jsou neúspěšní (i opakovaně) u zkoušky z českého jazyka a literatury (zejména v písemné práci) ve společné části maturitní zkoušky. Doporučují proto zohlednit tyto žáky v hodnoticích kritériích.

Školy usilují o efektivní zapojení žáků-cizinců/OMJ do vzdělávání a poskytují jim pomoc a různé formy podpory. Z finančně nárokových podpůrných opatření 2. a 3. stupně se nejčastěji jedná o pedagogickou intervenci formou doučování češtiny a speciální výukové materiály, zejména slovníky, učebnice češtiny pro cizince, vizuální pomůcky a dále o uplatňování individuálního přístupu a některých vyučovacích metod i způsobu hodnocení adekvátně úrovni žáka.

Většina škol řeší nedostatečnou znalost češtiny a vzdělávací problémy žáků-cizinců buď podporou 1. stupně, nebo častěji mimo rámec podpůrných opatření podle vyhlášky č. 27/2016 Sb. Z uváděných forem pomoci a podpory žáků se nejvíce využívá individuální přístup a osobní konzultace, doučování pro žáky ohrožené neúspěšností, zajišťování kurzu češtiny (i když ne vždy projevují žáci nebo jejich rodiče o tento kurz zájem), tvorba vlastních výukových materiálů, dvojazyčných slovníčků a jiných pomůcek, přizpůsobení vyučovacích metod a způsobu hodnocení. Některé školy využívají také patronátu a pomoci spolužáků, což považují za přínosné i z hlediska začleňování žáků-cizinců a zároveň vytváření multikulturního prostředí.

Pro zlepšení úspěšnosti žáků-cizinců školy doporučují zajistit kurzy češtiny i pro žáky-cizince na středních školách a pro žáky, kteří sice formálně ukončili povinnou školní docházku na ZŠ v ČR, avšak jejich znalost češtiny neumožňuje úspěšné přijetí a ukončení vzdělávání ve SŠ.

Šetření ukázalo také malou připravenost učitelů SŠ na vzdělávání žáků-cizinců. Pouze 204 učitelů, tj. průměrně 1,1 na školu, je seznámeno s didaktikou výuky češtiny jako cizího nebo druhého jazyka. Řada škol neví, kde získat informace a pomoc při vzdělávání žáků-cizinců.

Školy by ocenily kurzy češtiny jako druhého jazyka, metodickou podporu ve výuce češtiny a všeobecných i odborných předmětů, didaktické kurzy týkající se vzdělávání žáků-cizinců, zahrnující sociokulturní kompetence, a to nejen pro učitele všeobecně vzdělávacích, ale i odborných předmětů a praktického vyučování. Dále by uvítaly překladové slovníčky, materiály pro výuku češtiny jako druhého jazyka i jiných vyučovacích předmětů.

Vzhledem k vyšší náročnosti práce učitele při vzdělávání žáků-cizinců doporučují finanční ohodnocení nebo úpravu úvazku učitelů.

Monitoring jasně prokázal, že především na středních odborných školách a středních odborných učilištích je třeba posílit podporu učitelů v následujících oblastech:

- Zlepšit informovanost středních škol, kde lze získat informace a pomoc týkající se vzdělávání cizinců včetně využívání podpůrných opatření.
- Zvýšit nabídku kurzů pro učitele češtiny jako druhého jazyka se zaměřením na SŠ.
- Vytvořit nabídku kurzů zaměřených na vzdělávání žáků-cizinců/OMJ pro učitele všeobecně vzdělávacích i odborných předmětů na SŠ.
- Rozšířit nabídku metodických a výukových materiálů pro výuku češtiny jako druhého jazyka na SŠ.
- Vytvořit metodické a výukové materiály pro další vyučovací předměty.
- Rozšířit nabídku kurzů češtiny pro žáky podle §20 ŠZ, zejména organizovaných krajem, i na žáky s nedostatečnou znalostí češtiny před nástupem do SŠ i během studia na SŠ.
- Dále se doporučuje posoudit úpravu zkoušky (zvl. způsob hodnocení) z českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky a jednotné přijímací zkoušky s ohledem na specifika žáků-cizinců.

V. PŘÍLOHA

Záznamový arch řízeného rozhovoru

Název a adresa školy:	Číselné údaje
Účastníci rozhovoru za školu (dle prac. postavení):	
Kolik žáků-cizinců* navštěvuje v tomto školním roce vaši školu?	
Kolik žáků s odlišným mateřským jazykem* navštěvuje vaši školu?	
Kolik žáků-cizinců ukončilo povinnou školní docházku v české základní škole?	
Kolik žáků-cizinců/OMJ má ve vaší škole problémy se zvládnutím učiva z důvodu nedostatečné znalosti češtiny?	
Kolik žákům – cizincům/OMJ byla školským poradenským zařízením (ŠPZ) přiznána podpůrná opatření 2. a 3. stupně dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se SVP a žáků nadaných? O jaká opatření se konkrétně jedná? Jak je realizujete?	
Jakou jinou podporu žákům-cizincům/OMJ s nedostatečnou znalostí češtiny poskytujete?	
Jak řeší vyučující nedostatečnou znalost češtiny žáků v dalších všeobecně vzdělávacích nebo v odborných předmětech a v praktickém vyučování?	
Kdo je u vás ve škole zodpovědný za koordinaci vzdělávání žáků – cizinců/ OMJ?	

Jak upravujete jednotné zadání závěrečných zkoušek u žáků-cizinců/OMJ?	
Jaké úpravy doporučilo ŠPZ pro společnou část maturitní zkoušky, popř. pro zkoušky profilové části MZ – zejména praktické, pro žáky-cizince/OMJ?	
Které speciální materiály pro výuku žáků s nedostatečnou znalostí češtiny využíváte?	
Kolik učitelů vaší školy je seznámeno s konceptem výuky češtiny jako druhého jazyka?	
Kde hledáte informace k problematice výuky žáků – cizinců/OMJ?	
Jakou podporu pro výuku žáků- cizinců byste potřebovali (např. materiály pro výuku českého jazyka, didaktické kurzy pro učitele češtiny- pro jiné učitele i odborných předmětů aj.)	
Další informace a podněty týkající se problematiky	
Rozhovor řídil:	Datum

Poznámka: *Žák-cizinec je žák bez českého státního občanství (azylant nebo žák s dlouhodobým/ trvalým pobytem); může to být i žák, který se v ČR narodil, neboť v ČR se status pobytu dědí po rodičích – jeho znalost češtiny může být různá, dokonce nevyžaduje žádnou speciální podporu, protože je na úrovni rodilého mluvčího. Žák s odlišným mateřským jazykem (OMJ) může být i český státní občan, který doma s rodiči hovoří jiným jazykem, nebo dlouhodobě žil v zahraničí.

společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem
implementace akčního plánu inkluzivního vzdělávání
metodická podpora

Národní ústav pro vzdělávání
Weilova 1271/6, 102 00 Praha 10

Projekt APIV A je spolufinancován Evropskou unií.